

Bernhard Brehmer
Anja Gattnar
Tatiana Perevozchikova (Hrsg.)

VON A WIE ASPEKT BIS Z WIE ZDVOŘILOST

Ein Kaleidoskop der Slavistik für Tilman Berger
zum 65. Geburtstag

Vliv délky iniciální fráze na slovosled enklitického reflexiva *sě* závislého na verbu finitu ve staročeském Pasionálu

Pavel Kosek^a, Radek Čech^b, & Olga Navrátilová^c
Masarykova univerzita^{ac}, Ostravská univerzita^b

Tento příspěvek navazuje na výzkum vývoje slovosledu pronominálních enklitik ve starších českých biblických překladech.¹ Vychází z předchozích analýz slovosledu reflexivního *sě* / *se* závislého na verbu finitu v *Bibli olomoucké* a *Bibli kralické* (Kosek et al., 2018; Kosek et al., 2020) a srovnává ho s výsledky, ke kterým ve své diplomové práci věnované slovosledu pronominálního *sě* a *mu* ve staročeském *Pasionálu* dospěl Pajović (2020). Využívá tak:

1. data z *Bible olomoucké*, která byla zčásti prezentována autory této studie na jiném místě (Kosek et al., 2018);
2. data z *Bible drážďanské*, která byla autory této studie shromážděna pro účely této studie;
3. volně přístupná data, která shromáždil pro potřeby přípravy diplomové práce Pajović (2020), a to k analýze, kterou Pajović ve své diplomové práci neprovedl.

Cílem studie je prozkoumat vliv délky iniciální fráze na distribuci postiniciálních a nepostiniciálních pozic enklitického reflexiva *sě* (v intencích analýzy představené v Kosek et al., 2018). Snaží se ověřit, zdali se u textu jiného žánru, než představuje bible, projevuje v distribuci enklitického *sě* vliv podobného mechanismu.

Práce je rozdělena následovně: nejprve je představen objekt analýzy, pak jsou stručně porovnány závěry získané v našem výzkumu se závěry, ke kterým dospěl Pajović. Nakonec přichází hlavní část práce, která se zabývá kvantitativní analýzou vztahu délky iniciální fráze a distribuce slovosledných pozic.

1 Vývojová východiska

Objektem analýzy je akuzativ reflexivního zájmena *sě*, který se vyvinul z praslovanské formy **sę*. Během historického vývoje češtiny se z tohoto původně přízvučného tvaru vyvinulo tzv. stálé enklitikon (Kosek et al., 2018; Kosek et al., 2020). Změna slovosledných vlastností reflexivního *sě* (> *se*) je součástí složitějšího procesu gramatikalizace, kterému reflexivum během historického vývoje češtiny podlehlo a který stále není ukončen: jde o proces, v jehož rámci se z původně zájmenného tvaru stává diskrétní morfém, který (a) plní rozličné gramatické funkce (deagentizace, intransitivizace), (b) je součástí lexikální výbavy reflexiv tantum (Šlosar, 1981: 141-144; Pergler, 2016).

Proces změny reflexivního *sě* ve stálé enklitikon vrcholí v historické češtině, a tak si ve starších českých textech uchovává zbytky své původní přízvučnosti: (a) může být součástí předložkové fráze, (b) může být modifikováno, (c) může být koordinováno, (d) může

¹ *Vývoj českých pronominálních enklitik* (GA17-02545S), 2017-2019.

následovat po koordinátorech *a, ale, i* (Kosek et al., 2018; Kosek et al., 2020). V drtivé většině případů se však staročeské reflexivní *sě* vyznačuje enklitickými vlastnostmi.

2 Materiálová báze

Východiskem analýzy jsou nejstarší neveršované české texty: jedna z nejstarších textových variant staročeského *Pasionálu* (PazMuZA) a nejstarší úplně české překlady Matoušova evangelia (BiblDrážď a BiblOl). Staročeský *Pasionál*, který vznikl nejspíš v 60. letech 14. stol. (Kyas, 1997: 36; Pajović, 2019: 13), představuje staročeskou adaptaci středověkého cyklu legend *Legenda aurea*, do které byly zařazeny také legendy o českých světcích. Dochoval se v celé řadě variant, mezi nimiž se velmi obtížně hledají textové vztahy. Tento článek pracuje s 200 doklady enklitického *sě*, které – jak už bylo řečeno – zpracoval pro potřeby své diplomové práce Pajović (2020), a to z tzv. muzejního nebo také Gebauerova rukopisu (PazMuZA). Tyto doklady jsou veřejně přístupné na webu Masarykovy univerzity. Výsledky, ke kterým Pajović dospěl, jsou porovnány s Matoušovými evangelií ze dvou paralelních staročeských překladů: *Bible drážďanské* a *Bible olomoucké*. Obě bible jsou mladšími opisy staročeské bible 1. redakce, která vznikla patrně v 50. letech 14. stol. (původné znění se nedochovalo, je známo jen v mladších opisech). V případě Matoušova evangelia však byl do *Bible olomoucké* zařazen (opsán) překlad jiný, známý jako *Matoušovo evangelium s homiliemi*, který patrně také vznikl v 50. letech 14. stol. (Kyas, 1997: 51, 53, 61). Z uvedených evangelií byly shromážděny všechny doklady enklitického *sě* závislého na verbu finitu, které byly ručně anotovány. Na tomto místě bychom měli zmínit jeden pozoruhodný aspekt analyzovaných textů: Kyas (1997: 36) vyslovil domněnku, že překladatel *Pasionálu* přeložil také *Skutky apoštolské* a *Knihu Tobiáš* staročeské bible 1. redakce.

3 Slovosledné pozice pronominálních enklitik závislých na verbu finitu

Vývoj českých enklitik se vyznačuje několika slovoslednými pozicemi. Tyto pozice lze zobecnit na tři slovosledné typy, které ovšem nejsou nutně v komplementární distribuci, a tak může dojít v řadě dokladů k jejich vzájemné kombinaci či kooperaci (Čech et al., 2019). Vzhledem k tomu, že ve zmiňovaných pracích, jsou uvedeny autentické staročeské doklady těchto pozic (Kosek et al., 2018; Kosek et al., 2020; Pajović, 2020), na tomto místě je prezentujeme pouze pomocí schémat.

3.1 Postiniciální pozice

Česká enklitika se ve starší češtině nejčastěji vyskytují na druhé klauzální pozici, jak ilustrují schémata (1a.–c.).²

- (1) a. XP – encl – YP – ZP
 b. YP – encl – XP – ZP
 c. ZP – encl – XP – YP
 ...

Na druhém místě se enklitikon v historické češtině objevuje především tehdy, nachází-li se na první pozici jedno slovo. Tzn. zpravidla tehdy, jestliže platí (1a.) XP = X, (1b.) YP = Y, (1c.) ZP = Z.

Jestliže je na začátku klauze obsahující enklitikon umístěná anteponovaná zanořená klauze (CP) nebo přechodníková fráze (AP), nachází se enklitikon za prvním slovem maticové klauze (tj. fakticky ve třetí pozici), jak ukazují doklady (2a.–c.) pro zanořenou klauzi a (3a.–c.) pro přechodníkovou frázi:

² Symboly XP, YP, ZP značí jakoukoli v klauzi realizovanou frázi, která je tvořena jedním a více slovy, encl znamená klitikon. V případě postiniciální pozice encl platí, že pořadí XP, YP, ZP v klauzi je až na VP libovolné (o tom v následujícím oddílu 2. *Kontaktní pozice*).

- (2) a. CP – XP – encl – YP – ZP
 b. CP – YP – encl – XP – ZP
 c. CP – ZP – encl – XP – YP
 ...
- (3) a. AP – XP – encl – YP – ZP
 b. AP – YP – encl – XP – ZP
 c. AP – ZP – encl – XP – YP
 ...

3.2 Kontaktní pozice

Enklitikon může být umístěno do bezprostřední blízkosti verba finita (V), na kterém je syntakticky/morfologicky závislé (výraz, na kterém enklitikon závisí, označujeme v souladu s Tomanem (2000) termínem *regent* enklitika). V těchto případech může být enklitikon umístěno: (a) za svého regenta, což ilustruje schéma (4) – tuto pozici označujeme jako postverbální, (b) před svého regenta, což ilustruje schéma (5) – tuto pozici označujeme jako preverbální.

(4) V – encl

(5) encl – V

V českých historických textech se lze setkat s celou řadou variant této pozice, které souvisejí (a) s pozicí regenta v klauzi, (b) s enklitickým charakterem českých pronominálních klitik, které se vyhýbají pozici po pauze (Ertl, 1924).

Je-li regent umístěn na začátku klauze, je enklitikon vždy v pozici postiniciální, jak ukazuje schéma (6).

(6) V – encl – XP – YP – ZP

Nachází-li se regent v jakékoli jiné klauzální pozici, enklitikon může být umístěno v postverbální pozici (schémata (7a.–c.)), nebo pozici preverbální (schémata (8a.–c.)).

(7) a. XP – V – encl – YP – ZP
 b. XP – YP – V – encl – ZP
 c. XP – YP – ZP – V – cl

...

(8) a. XP – encl – V – YP – ZP
 b. XP – YP – encl – V – ZP
 c. XP – YP – ZP – encl – V

...

Z uvedených příkladů je zřejmé, že v případě některých konstelací V a encl může nastat situace, že se enklitikon nachází v postiniciální pozici (doklady (6) a (8a.)). V těchto dokladech tedy dochází ke kooperaci postiniciálního a kontaktního slovosledu (více viz Čech et al. 2019). V předchozím výzkumu jsme zjistili, že starší české biblické překlady inklinují právě k tomuto typu postiniciálního kontaktního slovosledu, čímž se liší od textů jiných žánrů, kde většina dokladů postiniciální pozice neobsahuje (Kosek, 2011; Kosek et al., 2018).

Ve vývoji češtiny jsou poměrně výrazně stabilizované další varianty kontaktního slovosledu, a proto pro ně používáme jemnější klasifikaci (Kosek et al., 2018; Kosek et al., 2020):

1. Mediální postverbální pozice – v tomto případě se enklitikon nachází uprostřed klauze za svým V, jak ilustrují schémata (7a.,b.).

2. Mediální preverbální pozice – v tomto případě se klitikon nachází uprostřed klauze před svým V, jak ukazuje (8b).
3. Prefinální pozice – enklitikon se nachází před svým regentem umístěným na konci klauze, jak ukazuje (8c.). Tyto pozice jsou výsledkem působení dalšího prozodického pravidla formulovaného Ertlem (1924), podle něhož se enklitikon vyhýbá pozici na konci klauze. Zjistili jsme, že v českých biblických překladech je tato pozice velmi řídká frekventovaná, ale v textech jiných žánrů je možno pozorovat její vyšší frekvenci (Kosek, 2011; Kosek et al., 2018).
4. Finální pozice – enklitikon se nachází za svým regentem umístěným na konec klauze, jak ukazuje schéma (7c.). Tato pozice porušuje výše zmíněné Ertlovo prozodické pravidlo, nicméně je dobře doložená právě v biblickém textu. Zdá se, že její neobvyklost byla překladateli využívána pro ozvláštnění slavnostního stylu biblického překladu (Kosek, 2011; Kosek et al., 2020).

3.3 Izolované pozice

Česká enklitika se však mohou vyskytovat v klauzi v izolované pozici, tzn. bez kontaktu se svým regentem. Zpravidla se tak vyskytuje v izolované postiniciální pozici, jak ilustrují schémata (9a.,b.), zřídka také v mediální izolované pozici, jak ukazuje schéma (9c.). Obvykle se soudí, že mediální izolovaná pozice souvisí s informační strukturou věty (Franks & King, 2000: 114):

- (9) a. XP – encl – YP – V – ZP
 b. XP – encl – YP – ZP – V
 c. XP – YP – encl – ZP – V
 ...

4 Anotace

Z předchozího výkladu je zřejmé, že při anotaci slovosledu starších českých enklitik je třeba zvolit dvoje kritéria:

1. Klauzální pozice enklitika: iniciální – postiniciální – mediální – prefinální – finální.
2. Slovosledné postavení enklitika a jeho řídicího verba finita (regenta): postverbální – preverbální – interverbální³ – izolovaná.⁴

5 Distribuce slovosledných pozic ve zkoumaných textech

Distribuce klauzálních pozic jsou prezentovány v tabulce 1. Pro analýzu rozdílů v distribucích těchto pozic v jednotlivých textech jsme použili χ^2 -test (Snedecor & Cochran, 1989), jehož prostřednictvím ověřujeme jejich homogenitu, tj. jestli se zjištěné proporce v daném vzorku statisticky významně liší, či ne. Protože u některých pozic existuje jen velmi málo dokladů, použili jsme u tohoto testu tzv. simulovanou p -hodnotu (Ross, 2006). Výpočty byly provedeny prostřednictvím statistického softwaru R (R Core Team, 2020). V případě analýzy celého vzorku jsme zjistili statisticky významné rozdíly mezi jednotlivými distribucemi ($\chi^2 = 37.154$, p -hodnota < 0.001). Abychom získali detailnější pohled na vztahy mezi jednotlivými texty, rozhodli jsme se je testovat navzájem.⁵ Mezi všemi dvojicemi textu jsme zjistili

³ Jde o případ, kdy se regent enklitika nachází obklopen diskrétními částmi složených slovesných forem, jak dokumentuje novočeská věta *Budu se smát*

⁴ Z rozsahových důvodů rezignujeme v této studii na vysvětlení jednotlivých anotací slovosledných pozic: jejich podrobnější vysvětlení viz Kosek et al. (2020).

⁵ Protože jsme v tomto případě testovali v rámci daného vzorku několik hypotéz, u p -hodnot musí být provedena jejich korekce, srov. Hochberg & Tamhane (1987) pro obecné vysvětlení a Benjamini & Yekutieli (2001) pro metodu, kterou jsme použili.

statisticky významné rozdíly (na hladině významnosti $\alpha = 0.05$): BiblDrážď vs. BiblOl, p -hodnota = 0.005, BiblDrážď vs. PazMuzA, p -hodnota = 0.003, BiblOl vs. PazMuzA, p -hodnota = 0.004.

Ve všech textech převládá pozice postiniciální, avšak nepostiniciální pozice tvoří cca 20 % všech dokladů. V rámci nepostiniciálních pozic můžeme sledovat výrazné variace: zvláště pozoruhodný je poměrně vysoký počet prefinální pozice v PazMuzA (11 %) ve srovnání s oběma evangelijními texty a vyšší počet finálních pozic v evangeliích (2.2 a 3.1 %). Zdá se, že zde se projevují specifické vlastnosti biblického stylu, který porušuje Ertlova (1924) prozodická pravidla, podle kterých by se enklitika měla vyhýbat finální pozici.

Tabulka 1. Distribuce klauzálních pozic reflexivního *se* ve zkoumaných textech

	postiniciální pozice	mediální pozice	prefinální pozice	finální pozice	Σ
BiblDrážď	255 (87.3 %)	24 (8.2 %)	4 (1.4 %)	9 (3.1 %)	292
BiblOl	205 (77.4 %)	42 (15.9 %)	12 (4.5 %)	6 (2.2 %)	265
PazMuzA	161 (80.5 %)	16 (8 %)	22 (11 %)	1 (0.5 %)	200

V předchozím výzkumu jsme zjistili (Kosek et al., 2020), že starší české biblické překlady inklinují ke kontaktním postiniciálním pozicím. Z toho důvodu jsme srovnali distribuci postiniciální pozice podle slovosledné konstelace enklitického *se* a jeho regenta. Výsledky jsou uvedeny v tabulce 2. Stejně jako v případě klauzálních pozic i zde jsme testovali rozdíly mezi distribucemi. V případě analýzy celého vzorku jsme zjistili statisticky významné rozdíly mezi jednotlivými distribucemi ($\chi^2 = 94.458$, p -hodnota < 0.001). Při porovnání jednotlivých dvojic textů jsme zjistili statisticky významné rozdíly jak mezi BiblDrážď a PazMuzA (p -hodnota = 0.001), tak mezi BiblOl a PazMuzA (p -hodnota = 0.001). Mezi BiblDrážď a BiblOl je naopak rozdíl statisticky nevýznamný, p -hodnota > 0.999. Prezentovaná data potvrzují náš předpoklad, že kontaktní postiniciální pozice je typická pro český biblický překlad: v obou evangeliích tvoří počet kontaktních postiniciálních pozic více než 80 %, zatímco v *Pasionálu* je to přibližně 48 %.

Tabulka 2. Slovosledné postavení reflexivního *se* a jeho regenta v případě postiniciálních pozic

	preverbální	postverbální	interverbální	izolováno	Σ
BiblDrážď	113 (44.3 %)	95 (37.5 %)	3 (1.2 %)	44 (17.2 %)	255
BiblOl	98 (47.8 %)	76 (37.1 %)	3 (1.5 %)	28 (13.7 %)	205
PazMuzA	55 (34.2 %)	21 (13 %)	0 (0 %)	85 (52.8 %)	161

Podobně jako je tomu u postiniciálních pozic, také u nepostiniciálních pozic lze v případě konstelace enklitika a jeho regenta sledovat podstatné rozdíly. Tabulka 3 ukazuje, že v evangeliích dominují postverbální pozice a pozice izolované jsou zanedbatelné, zatímco v případě *Pasionálu* převažuje pozice preverbální a počet izolovaných dokladů dosahuje téměř 18 %. I u těchto pozic jsme testovali rozdíly mezi slovoslednými distribucemi. U celého vzorku znova nacházíme statisticky významné rozdíly ($\chi^2 = 36.832$, p -hodnota < 0.001). Při porovnání jednotlivých dvojic textů jsme zjistili statisticky významné rozdíly jak mezi BiblDrážď a PazMuzA (p -hodnota = 0.001), tak mezi BiblOl a PazMuzA (p -hodnota = 0.001). Mezi BiblDrážď a BiblOl je naopak rozdíl statisticky nevýznamný, p -hodnota >

0.999. I v tomto případě se potvrzuje náš předpoklad, že variace v těchto pozicích je ovlivněna biblických stylem.

Tabulka 3. Slovosledné postavení *se* a jeho regenta v případě nepostiniciálních pozic

	preverbální	postverbální	interverbální	izolováno	Σ
BiblDrážd'	7 (19 %)	27 (72.9 %)	2 (5.4 %)	1 (2.7 %)	37
BiblOI	16 (26.7 %)	41 (68.3 %)	2 (3.3 %)	1 (1.7 %)	60
PazMuza	24 (61.6 %)	8 (20.5 %)	0 (0 %)	7 (17.9 %)	39

6 Vliv délky iniciální fráze na distribuci postiniciálních a nepostiniciálních

Jak už jsme zmínili výše, v předchozím výzkumu jsme se zabývali vztahem délky iniciální fráze a distribucí postiniciálních a nepostiniciálních pozic (Kosek et al., 2020). Tuto analýzu jsme provedli jen v těch dokladech, ve kterých se regent enklitika nachází v jiné klauzální pozici, než je pozice iniciální, kterou ilustruje schéma (6). Nachází-li se regent enklitika v iniciální klauzální pozici, nemá enklitikon jinou možnost než enklitizovat do postiniciální pozice, a to z těchto příčin: (a) enklitikon nemůže být umístěno napravo od svého regenta v izolované pozici, (b) prozodickou vlastností enklitika je, že se jeho fonologickou oporou (hostitelem) stává předchozí přízvučné slovo: kdyby bylo umístěno před regenta na začátku klauze, předcházela by mu pauza, o kterou se enklitikon nemůže fonologicky opřít.

V našem výzkumu vztahu délky iniciální fráze na distribuci postiniciální a nepostiniciální pozice jsme vyšli z pravidel či omezení formulovaných v sekundární literatuře, jako jsou Ertlovo prozodické pravidlo (Ertl, 1924), pravidlo *clitic third* (Čavar & Wilder, 1999) nebo *heavy constituent constrain* (Radanović-Kocić, 1996). Podle zmíněných interpretací lze předpokládat, že je-li iniciální fráze „dlouhá“, následuje po ní pauza. Už bylo řečeno, že enklitikon se pozici po pauze vyhýbá – z těchto důvodů enklitizuje za slovo následující po pauze.

Je nemožné empiricky zkoumat přítomnost pauz a slovního přízvuku ve staročeských textech. Nicméně lze měřit délku iniciální fráze, která koresponduje s potenciální existencí pauz: lze stanovit hypotézu, že čím je iniciální fráze delší, tím vyšší je pravděpodobnost, že po ní následuje pauza. Převědeme-li tuto hypotézu na distribuci enklitického *se*, můžeme formulovat hypotézu: *čím je iniciální fráze delší, tím vyšší je pravděpodobnost, že enklitikon bude umístěno v nepostiniciální pozici.*

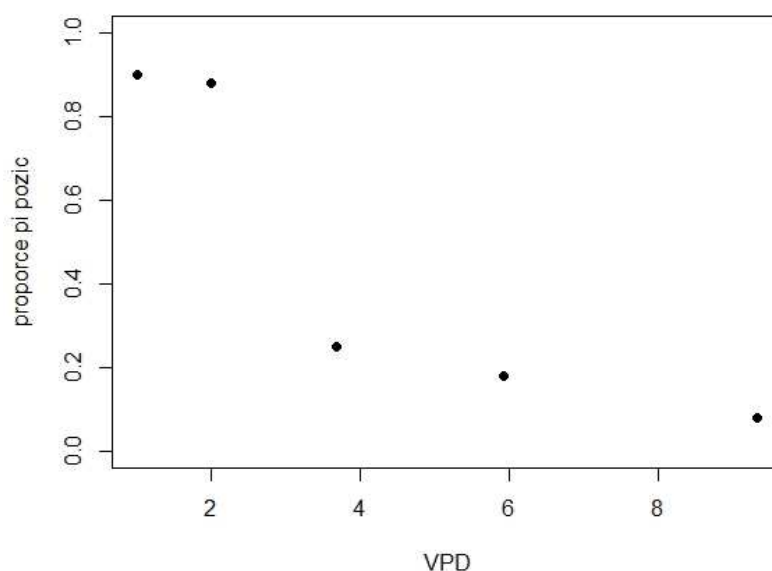
Pro ověření této hypotézy jsme použili následující postup. Nejdříve jsme změřili délky jednotlivých iniciálních frází v počtu slabik a následně jsme vypočítali proporci postiniciálních pozic vzhledem k součtu postiniciálních a nepostiniciálních pozic, které se u dané délky realizovaly. Protože jsme pracovali s relativně malým vzorkem, a tudíž jsme měli pro některé délky malý počet dokladů, bylo nutné tyto délky sloučit. Konkrétně jsme postupovali následujícím způsobem: 1. zvolili jsme minimální hranici 10 dokladů pro každou délku; 2. pokud jsme pro danou délku měli méně než 10 dokladů, přidali jsme k této délce doklady z bezprostředně větší délky a takto jsme postupovali do té doby, než jsme získali pro dané délky minimálně 10 dokladů; 3. u takto sloučených délek jsme vypočítali váženou průměrnou délku fráze (*VPD*), přičemž vahami byly frekvence (*f*). Pro ilustraci sledujme tento postup na příkladu $VPD = 3.65$ v tabulce 4. Pro délku fráze (*d*) o délce tři slabik jsme získali čtyři doklady. Proto jsme byli nuceni přidat doklady z fráze o délce čtyři slabik, která se

vyskytla v počtu osmi dokladů. Takto jsme získali počet dokladů větší než 10 a vypočítali jsme VPD následujícím způsobem (n je součet frekvencí délek, které se slučují):

$$VPD = \frac{\sum_i^n (d \cdot f)}{n} = \frac{(3 \cdot 4) + (4 \cdot 8)}{12} = 3,67$$

Tabulka 4. Proporce postiniciálních výskytů *se* v staročeském *Pasionálu* (PazMuzA) (délka fráze měřena v počtu slabik)

vážená průměrná délka fráze (VPD)	frekvence postiniciálních výskytů	frekvence nepostiniciálních výskytů	proporce postiniciálních výskytů
1	19	2	0.9
2	15	2	0.88
3.67	3	9	0.25
5.91	2	9	0.18
9.33	1	11	0.08

Obrázek 1. Proporce postiniciálních (π_i) výskytů *se* v staročeském *Pasionálu* (PazMuzA) (délka fráze měřena v počtu slabik)

Z údajů v tabulce 4 a obrázku 1 je patrné, že s narůstající délkou fráze klesá proporce postiniciálních výskytů *se*, tj. tyto výsledky jsou ve shodě s výše uvedenou hypotézou. Je tedy zřejmé, že délka iniciální fráze ovlivňuje nepostiniciální pozice enklitického *se*. Vzhledem k tomu, že na základě daného vzorku získáváme relativně malý počet jednotlivých délek, rozhodli jsme se data netestovat prostřednictvím korelačního testu.⁶

7 Závěr

Tato studie se zabývala distribucí slovosledných pozic enklitického reflexiva *se* v *Pasionálu* (PazMuzA), tj. jednom z nejstarších českých prozaických textů ze 2. pol. 14. stol. Zjištěné výsledky porovnávala se slovoslednými vlastnostmi reflexivního *se* ve dvou prozaických textech vzniklých přibližně ve stejné době: v Matoušově evangeliu *Bible drážďanské* a *Bible*

⁶ Korelační testy pro tuto hypotézu testovanou na jiných datech jsme použili např. ve studii Kosek et al. (2020).

olomoucké. Statisticky byly vyhodnoceny rozdíly mezi distribucemi jednotlivých pozic reflexivního *se* závislého na verbu finitu. Tato analýza potvrdila, že enklitika se v historické češtině objevují v různých klauzálních pozicích. Mezi nimi převažuje pozice postiniciální tvořící cca 80 % dokladů. V distribuci nepostiniciálních pozice se projevují stylové rozdíly: biblický překlad inklinuje k mediální a finální pozici, zatímco v *Pasionálu* převažuje mezi pozicemi nepostiniciálními pozice prefinální. Větší rozdíly mezi evangelijními texty lze pozorovat v distribuci enklitika a jeho řídicího verba finita: biblický text silně inklinuje ke kontaktnímu slovosledu, kdežto *Pasionál* má výrazně vyšší počet izolovaných pozic.

Ve zbývající části článku byl zkoumán vztah délky iniciální fráze a distribuce enklitického *se* v *Pasionálu*. Zde jsme navázali na náš dřívější výzkum tohoto faktoru ve starších českých biblích. Naše analýza historického jazykového materiálu vychází z předpokladu, že enklitika se vyhýbají pozici po iniciální frázi/konstituentu, která tvoří samostatnou intonační frázi, po které následuje pauza. Tento mechanismus je znám jako *heavy constituent constrain* (Radanović-Kocić, 1996) či *clitic third* (Čavar & Wilder, 1999). Podobně jako v předchozích analýzách starších českých biblí se i v *Pasionálu* podařilo potvrdit vliv tohoto faktoru: čím delší je iniciální fráze, tím vyšší je pravděpodobnost, že se enklitikon objeví v nepostiniciální pozici.

Poděkování

Tento příspěvek vznikl na základě projektu *Vývoj českých pronominálních enklitik* (GA17-02545S), 2017–2019.

Prameny

BiblOl = *Bible olomoucká* (1417); Kyas, Vladimír (ed.). (1981). *Staročeská bible drážďanská a olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. I. Evangelia*. Praha: Academia.

BiblDrážď = *Bible drážďanská*. Kolem roku (1360); Kyas, Vladimír (ed.). (1981). *Staročeská bible drážďanská a olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. I. Evangelia*. Praha: Academia.

PazMuzA = *Pasionál muzejní*. 60. léta 14. stol. (Knihovna národního muzea, sign. KNM III D 44), citováno podle DIAKORP, Český národní korpus. <https://www.korpus.cz/> (26. November 2020)

Literatura

Benjamini, Y., & Hochberg, Y. (1995). Controlling the false discovery rate: a practical and powerful approach to multiple testing. *Journal of the Royal Statistical Society, Series B*, 57, 289-300.

Čavar, D., & Wilder, C. (1999). "Clitic Third" in Croatian. In H. van Riemsdijk (Ed.), *Clitics in the Languages of Europe* (pp. 429-467). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Čech, R., Kosek, P., Navrátilová, O., & Mačutek, J. (2019). Wackernagel's position and contact position of pronominal enclitics in Older Czech. Competition or cooperation? *Jazykovedný časopis*, 70(2), 267-275.

Ertl, V. (1924). Příspěvek k pravidlu o postavení příklonek. *Naše řeč*, 8(9), 257-268; 8(10), 293-309.

Franks, S., & King, T. H. (2000). *A Handbook of Slavic Clitics*. New York: Oxford University Press.

Halpern, A. (1995). *On the Placement and Morphology of Clitics*. Stanford: CSLI.

Hochberg, Y., & Tamhane, A.T. (1987). *Multiple Comparison Procedures*. New York: Wiley.

Kosek, P. (2017). *Vývoj českých klitik*. In P. Karlík, M. Nekula, & J. Pleskalová (Eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny* (pp. 2060-2064). Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

- Kosek, P. (2011). *Enklitika v češtině barokní doby*. Brno: Host.
- Kosek, P., Čech, R., Navrátilová, O., & Horák, M. (2020). Slovosled reflexivního *se* závislého na verbu finitu v prvním vydání *Bible kralické*. *Listy filologické*, 143(3-4), v tisku.
- Kosek, P., Čech, R., Navrátilová, O., & Mačutek, J. (2018). Word order of reflexive *se* in finite verb phrases in the first edition of the Old Czech Bible translation. *Studia Linguistica Universitatis Jagellonicae Cracoviensis*, 133(3), 177-200.
- Kyas, V. (1997). *Česká Bible v dějinách národního písemnictví*. Praha: Vyšehrad.
- Pajović, N. (2020). *Slovosled pronominálních enklitik ve staročeském Pasionálu*. Brno: MU. <https://is.muni.cz/auth/th/z9d41/> (26. November 2020)
- Pergler, J. (2016). K otázce tzv. akuzativního *se* v češtině: pohled (nejen) diachronní. *Slovo a slovesnost* 77(2), 102-122.
- R Core Team (2020). *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. <http://www.R-project.org/>
- Radanović-Kocić, V. (1996). The placement of Serbo-Croatian clitics: A prosodic approach. In A. Halpern & A. Zwicky (eds.), *Approaching Second: Second Position Clitics and Related Phenomena* (pp. 429-445). Stanford: CSLI.
- Ross, Sheldon M. (2006). *Simulation*. Burlington: Elsevier.
- Snedecor, G. W., & Cochran, W. G. (1989). *Statistical Methods*. Ames: Iowa State University Press.
- Šlosar, D. (1981). *Slovotvorný vývoj českého slovesa*. Brno: UJEP.
- Vintr, J. (2008). Bible (staroslověnský překlad, české překlady). In L. Merhaut et al. (Eds.), *Lexikon české literatury*. 4/II U–Ž, Dodatky A–Ř (pp. 1882-1887). Praha: Academia.